

Jo'rabek ISLOMOV,
Erkin tadqiqotchi
E-mail: jurabek.islomov.89@mail.ru

O'zRFA O'TAFI katta ilmiy xodimi, f.f.n. E.Ochilov taqrizi asosida

ISAJON SULTONNING PORTRET YARATISH, PEYZAJ VA BADIY DETAL QO'LLASH MAHORATI

Annotatsiya

Keying yillar adabiyotida chinakam ijod qilish, haq so'zni, haqiqatni aytish erkinligi keng qamrovda rivojlandi. Bu borada o'zbek nasrida ancha yutuqlarga erishildi. Nasrda milliy adabiyotning ko'p asrlik tajribasi va jahon adabiyotidagi izlanishlarga tayangan holda yangi-yangi asarlar yaratilmoqda. Ana shunday tajribali nasr ustalaridan biri - Isajon Sulton. Ushbu maqolada Isajon Sultonning portret yaratish, peyzaj va badiiy detal qo'llash mahorati, hayotni o'zlashtirishning aksi bo'lgan obrazlilik, ramz va ramzlashtirish masalalari tadqiq qilingan.

Kalit so'zlar: Portret, peyzaj, detal, roman, hikoya, badiiyat ramz, majoz, timsol, tahlil, "Bog'i Eram", "Oydinbuloq", "Sog'inch", "O'rmondagi kulba", "Shamolli kecha", "Todd", "Sofiya", "Ozod", "Qismat", "Boqiy darbadar".

ISAJON SULTON'S SKILL OF CREATING PORTRET, LANDSCAPE AND USING ART DETAIL

Annotation

In the literature of the following years, the freedom to truly create, speak and tell the truth has developed widely. Much progress has been made in Uzbek prose in this regard. In prose, new works are being created based on the centuries-old experience of national literature and researches in world literature. One such experienced prose master is Isajon Sultan. In this article, Isajon Sultan's ability to create portraits, use landscapes and artistic details, and the issues of imagery, symbols and symbolization, which are the reflection of mastering life, are researched.

Key words: Portrait, landscape, detail, novel, story, art, symbol, metaphor, symbol, analysis, "Eram's Garden", "Oydinbuloq", "Missing", "Hut in the Forest", "Windy Night", "Todd", "Sofia", "Free", "Fate", "Eternal Wanderer".

МАСТЕРСТВО ИСАДЖАНА СУЛТАНА В СОЗДАНИИ ПОРТРЕТОВ, ПЕЙЗАЖЕЙ И ПРИМЕНЕНИИ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ДЕТАЛЕЙ

Аннотация

В литературе последующих лет широкое развитие получила свобода по-настоящему творить, говорить правильное слово, правду. В этом отношении в узбекской прозе достигнуты большие успехи. В прозе создаются новые произведения на основе многовекового опыта отечественной литературы и исследований мировой литературы. Одним из таких опытных мастеров прозы является Исаджон Султан. В данной статье исследуются способности Исаджона Султана создавать портреты, использовать пейзажи и художественные детали, а также вопросы образности, символов и символизации, которые являются отражением освоения жизни.

Ключевые слова: Поэзия, пейзаж, деталь, роман, рассказ, искусство символ, образ, эмблема, анализ, "Садовая Эра", "Ойдинбулок", "Тоска", "Избушка в лесу", "Ветреная ночь", "Тодд", "Софья", "Свобода", "Судьба", "Бессмертный скиталец".

Kirish. Adabiyot – inson ichki olamini, ruhiyatni aks ettiruvchi ko'ngil ko'zgusi, ko'zidagi va qalbdagi ma'nolarning aks-sadosi, inson tafakkurining mahsuli ularoq dunyoga kelgan, o'qish uchun mo'ljallab yozilgan asarlardir. Bu asarlar ya'ni badiiy asarlar adabiyot va san'atning voqe bo'lish va yashash shakli, yaxlitlik kasb etgan obrazlar tizimi, badiiy mulqot vositasi hioblanadi. U o'zida muayyan ijodiy-ruhiy holatni aks ettiradi. Bu tasvirlar albatta ma'lum bir badiiy obraz orqali yuzaga keladi [1]. Badiiy obraz voqelikdagi narsa-hodisaning ijodiy qayta ishlangan aksi, shunga ko'ra, u o'sha narsa hodisani konkret his etiladigan tarzda tasvirlaydi. Ayni chog'da, tasvirlangan narsa muayyan mazmunni ifodalashga xizmat qiladi. Badiiy obraz tasvir va ifoda xususiyatlaridan iborat. Badiiy obrazning tasvir va ifoda xususiyati bir-biri bilan turlicha munosabatda bo'ladigan tushuncha, tasavvur, faraz va shu kabi tafakkur unsurlariga xos xususiyatlarga ega: ijodkor badiiy obrazvositasida fikrlaydi, borliqni oddiygina aks ettirmasdan, uni ijodiy qayta yaratadi. Shu sababi u voqelikni faqat san'atga xos usulda o'zlashtirib va o'zgartirib xarakterlovchi estetik kategoriya. Portret adabiy qahramonning tashqi qiyofasi, ko'rinishi, kiyim-kechagi, xatti-harakati, o'zini tutishi va hokozalarining

badiiy asarlardagi tasviri bo'lib, "ijodkor portret yaratishda yuz, ko'z, qosh, lab, burun kabi a'zolari tasvirlash bilan cheklanmay, gavda, qo'l, bosh harakatlari manerasi, gapirish ohangi va sur'ati, kulishi, yig'lashi (ushbu holatlardagi mimikasi) kabi inson ruhiyati bilan bog'liq faoliyatlarga ham katta e'tibor qaratadi" [2].

Badiiy obraz portretining ikki qirrasini mavjud: obrazning tashqi qiyofasi va uning ichki individual-psixologik qiyofasi. Bu xil tasnif, albatta, shartli bo'lib, har ikki holatda ham yozuvchi qahramonning ruhiyati, xarakteriga kirib borishga harakat qiladi.

Badiiy obrazni yuzaga keltiruvchi asosiy omil bu badiiy portretdir. Badiiy portret – personaj tashqi qiyofasining tavsifi, tasviri; badiiy obraz yaratishning birlamchi shaklidir. Portret personajning so'z vositasida tasvirlangan tashqi ko'rinishi (qiyofasi, jussasi, kiyimi, yuz-ko'z ifodalari, tana holati va harakatlari, qiliq va odatlari), o'quvchi tasavvurida jonlanadigan to'laqonli inson obrazini yaratish va uning xarakterini ochish vositalaridan biri. Portret personaj xarakterining yozuvchi eng muhim deb hisoblagan jihatlarini ochib beradi. Portret adabiyotda qadimdan mavjud bo'lgan hamda tasvir vositasi sifatida o'zgarib takomillashgan.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Bugungi zamonaviy adabiyotimiz adabiyotimiz turfa xil shakl va ohanglarda o'z aksini topmoqda hamda uning rivojiga o'zining salmoqli ijodi bilan munosib hissa qo'shib kelayotgan, adabiy jarayonda faol ishtirok etayotgan adiblar talaygina. Normurod Norqobilov, Xurshid Do'stmuhammad, Ahmad A'zam, Nazar Eshonqul, Ulug'bek Hamdam, Luqmon Bo'rixon, Isajon Sulton, Zulfiya Qurolboy qizi singari ijodkorlarning o'ziga xos yo'sinda yaratgan asarlari milliy nasrmiz taraqqiyotini belgilab bermoqda. Bugungi kun ijodkorlari milliy adabiyotning ko'p asrlik tajribasi va jahon adabiyotidagi izlanishlarga tayangan holda yangi-yangi asarlar yaratishmoqda. Yozuvchilarimiz o'z ijodiy erkinliklari tufayli noan'anaviy ko'rinishdagi, yangi tipdagi qahramonlarni, o'ziga xos milliy xarakterlarni adabiyotga olib kirmoqdalar. Ana shunday tajribali ijodkorlardan biri, milliy istiqloq nasriga o'ziga xos uslub, yo'nalish bilan kirib kelgan qator roman va hikoyalar muallifi Isajon Sulton ijodi alohida ahamiyatga egaligi bilan ajralib turadi. Uning badiiy obraz yaratish va badiiy detallardan mohirona foydalanishi ko'plab tadqiqotlarga zamin hozirlamoqda.

Isajon Sultonning original uslubi g'arb va sharq prozasining yuksak ideallari va badiiy sintezni ifoda etgan "Bo'ri", "Og'riq tog'i", "Bog'i Eram", "Yog'och kovush", "Ota qasidasi", "Go'zal", "Tosh kelinchak", "Shamolli kecha", "Bo'ri", "Qismat" kabi qator hikoyalari bilan keng jamoatchilikka tanildi, kitobxonlar e'tirofiga sazovor bo'ldi. Ma'lumki, keyingi davrda insonlar uchun haqiqiy ibrat namunasi bo'ladigan kishilar obrazini yaratishga intilish ancha kuchaydi. Adabiyotshunos U.Normatov ta'kidlaganidek, "kuchli, go'zal inson obrazi yaratilgan asarlarga bo'lgan ehtiyoj, ayniqsa, Vatanimiz mustaqillikka erishgan, millat o'z qadrini rostdash, o'zligini to'laroq namoyon etishga erishgan hozirgi kunlarda nihoyatda katta" [3]. Isajon Sulton hikoyalari bugunning kishisi, uning orzu-umidlari, dardu hasratlari real voqealar bayonida, o'ziga xos badiiy uslubda ifoda qilinadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Portret ijodkorning inson dunyosini qanchalik chuqur bilishini namoyon etish bilan birga o'quvchining ham inson tabiati to'g'risidagi fikrlarini kengaytiradi, qahramonlarning dardini tushunishi va his qilishiga yordam beradi. Bundan ko'rinib turibdiki, ijodkorning badiiy mahoratini uning adabiy qahramon portretini tasvirlashiga qarab ham belgilasa bo'ladi. Isajon Sulton asarlarida inson obrazining turli xil talqinlarini kuzatish mumkin. Adib odamlar aro munosabatni jamiki murakkabliklari bilan aks ettirishga urinadi, inson zotiga sirli xilqat sifatida yondoshib, uning taqdiridagi izohlash mushkul bo'lgan chigalliklarni tushunishga urinadi. Uning qahramonlari ko'pincha o'ylovchi, fikrlovchi, ma'nan baland, nozik tuyg'ular egasi bo'lgan insonlar. Masalan, "O'tkan kunlar" romanida tasvirlangan qahramonlar portreti nihoyatda puxta ishlanganligi bilan ajralib turadi.

Qodiriyning portret yaratish an'anasi zamonaviy adabiyotimizda ijod qilayotgan yozuvchilarimiz asarlarida o'ziga xos uslubda davom ettirilmoqda. Jumladan, Isajon Sulton ham qator hikoyalarda bir qancha qahramonlar obrazini yaratgan. U yaratgan qahramonlarning har biri takrorlanmas qiyofasi, kechmish-kechirmishlari bilan o'quvchilar e'tiborini tortadi. Yozuvchi "Oydinbuloq" hikoyasidagi bosh qahramonlardan biri Parizod obrazini tasvirlar ekan, bunda portretning ekspozitsion turidan foydalanadi, ya'ni qahramon asarda ilk marta ko'rinishi bilanoq uning tashqi ko'rinishini ta'riflaydi:

"Oydinbuloq yoniga burildimu... o'sha yerga bir nur tushib turganini ko'rib qoldim. Nur samodan yog'ilmas, Oydinbuloqdan taralar :edi.

Oydinbuloq yonida bir pari turar edi. Uning libosi... Nimasini aytay, yer qizlari bunday libosni tushlaridayam ko'rmaydilar.

Ko'zlari yulduz edi. Bunday fusunkor ko'zlarni olamda faqat men ko'rganman. Boshqalar ham ko'rganlarida, xuddi men kabi devona bo'lar edilar.

O', bu olamda uning o'xshashi bormikin? U yer qizi emas, ko'k qizi edi" [4].

Portret adabiy qahramonning tashqi ko'rinishini tasvirlash asosida uning xarakter qirralarini ochishga xizmat qiladi. Parizodning portretida muallif tengi yo'q pari-paykalni tasvirlash asnosida nur detalidan bir-necha o'rinlarda foydalanadi. Ayni vaqtda ushbu detal Parizodning tashqi va ichki qiyofasiga ishora qilmoqda. Adib o'quvchini obraz mantig'iga yetkazish maqsadida hikoyaning bir necha o'rinlarida qahramonlarning psixologik portretini yaratgan.

Yozuvchi qahramon portretini o'zi tavsiflamaydi, balki boshqa bir qahramon tilidan tasvirlaydi. Masalan, asar qahramoni o'z sevgilisining tashqi qiyofasini "nur taralardi" degan gapini adib personaj tilidan keltiradi va bu ta'rif Parizodning qiyofasini butunligicha ifodalaydi.

Portret adabiy qahramonning tashqi ko'rinishini tasvirlash asosida uning xarakter qirralarini ochishga xizmat qiladi. Parizodning portretida muallif oshiqning bir-biridan yiroqlashishining sababi sifatida TAQDIR turishini aytadi. Ayni vaqtda ushbu detal Parizodga yetolmagan oshiq qiyofasiga ishora qilmoqda.

Umuman olganda, yozuvchi hikoyada Parizodning tashqi qiyofasi (yuzi, labi, qoshi, ko'zi, burni, yoshi kabilar)ni emas, balki uning ruhiy kechinmalarini, voqealarning unga ta'sirini tavsiflashga ko'proq e'tibor qaratgani namoyon bo'lgan.

Epik asardagi obrazlar ichki dunyosi, tuyg'ulari, botiniy evrilishlari ifodasi bo'lgan ruhiyat muayyan voqea ta'siri tufayli tug'iladi. Natijada voqea va ruhiyatning, epik bayon va hissiy talqinning uyg'unligi, uzviy aloqadorligi vujudga keladi. Shuni alohida ta'kidlash kerakki, "odam tasviri demak - to'lig'icha odamning ichki dunyosi tasviri, uning kechinmalari tasviri demakdir" [5], degan fikr voqea ahamiyatini butunlay rad etmaydi.

Ruhiyat tasviri badiiy asarning muhim xususiyatlaridan biri bo'lib, inson psixologiyasi va ichki ma'naviy olamini tadqiq etishga qaratilgan. Shaxs ruhiyati dinamik ravishda ijtimoiy turmush, kishilar munosabatlari taqozosi bilan o'zgarib, yangilanib boruvchi jarayon. Bu jarayonni tahlil qilish an'anaviy va zamonaviy tasvir tamoyillariga bab-baravar daxldordir. Isajon Sulton asarlarida inson ruhiyati turfa chizgilarda beriladi.

"Sog'inch" hikoyasida tabiat tasviri bilan bog'liq holda inson ruhiyatidagi evrilishlarni tasvirlaydi. Adibning bu hikoyasida polifonik tasvir xususiyatari ham mujassamlashgan. Uning hikoyalari shomolning esishida ham o'zgacha bir ma'no mavjuddir. Hikoyadagi musicha obrazida ham ma'lum bir ma'no mavjud bo'lib, insonning beg'uborligi hayot yo'lidagi ziddiyatlarni ko'rishimiz mumkin. "Oydinbuloq" hikoyasida bolalik xotiralarining beg'uborligi, inson qalbidan chuqur iz olgan yoshlik hayotining go'zalliklari haqidagi tuyg'ular insonni hech qachon tark etmasligiga ishonch hosil qiladi. [6]

Isajon Sulton hikoyalari ota, ona, o'g'il, qiz, turli qiyofadasi odamlar obrazlari alohida originallik bilan yaratiladi. Adib hikoyalari, ayniqsa, ayollar obrazi alohida mehr bilan tasvir etiladi. Bu o'rinda yozuvchining "Go'zal" deb nomlangan hikoyasi tahliliga e'tibor qaratmoqchimiz. Badiiy adabiyotda "kuz" poetik timsoli inson umri hazoni sifatida keltirilishi ma'lum, shu bois asarda kimnidir umr hazoni haqida hikoya qilinishiga ishora beriladi. "Yuzy sutday oq, qoshi qaldirg'och qanotiday, ko'zi yulduzday, qomati tippa-tik, xullas, har qanday kishini lol qoldirib qo'yadigan

darajada suluv" [7] qiz qismati hikoya syujetining asosini tashkil etadi. Adib mahorati shundaki, bu go'zal qizning boshiga tushgan savdolarini bekorchi suhbatdoshlar so'zlari orqali yoritib beradi, hikoyada qiz tomonidan aytilgan bironta so'z ishlatilmaydi. Adib iffatli, go'zal, sadoqatli, vafoli o'zbek qizining tugal siymosini to'laqonli gavdalanitirib, haqqoniy va ta'sirchan aks ettira olgan. Hikoya tili o'qishli, uslubi ravon, tasvir tabiiy va ta'sirchan. Obrazlarni individuallashtirishda ko'proq ularning nutqi va dialoglardan foydalanilgan.

Isajon Sulton asarlarida ko'pincha oddiy qishloq kishilari, mehnatkash va zahmatkash xalq farzandlarining taqdiri qalamga olinadi. Adibning "Tosh kelinchak" hikoyasida bo'yi yetgan Nazar qishlog'idagi Samad novchaning "cho'pday ozg'in, sochi kalta" Ummugulsum ismli qizini sevib qoladi. Muallif Nazar obrazi ichki olamini uning chek-chegara bilmas muhabbati, dardu-hasratlari fonida haqqoniy tasvirlaydi.

"Qismat" asari mustahkam kompozitsiyasi, polifonik ruhi bilan diqqatni jalb qiladi. Hikoyadagi arxitektonika, obrazlarni yoritish yo'sini betakror, yangi.

Uning yana bir "Otamga nimadir bo'ldi" hikoyasida muallif ro'zg'or tebratish ilinjida uyi, yaqinlaridan olisga ketgan ota taqdirini tasvirlaydi. Hikoya qisqagina. Personajlar ham ko'p emas: "Yozuvchi asarlarida voqeadan ko'ra insonning ruhiyati tahlili yetakchilik qiladi. Odatda, badiiy asarda ruhiy tahlil voqealar tasviriga xizmat qilsa, Isajon Sulton hikoyasida voqea-hodisa tasviri ruhiy holatni ochishga, o'quvchi tasavvurida bu holatning aniq, ta'sirli gavdalanishiga ko'maklashadi. Qahramon psixologiyasini yoritish, ko'nglini kashf etish yozuvchining bosh maqsadiga aylanadi" [8]. Asarda yozuvchi maqsadini amalga oshirishda peyzajdan juda o'rinni foydalanadi.

Asarni badiiy jihatdan mustahkamlovchi vosita uning mantiqiy markazi hisoblanadi. Asarning mantiqiy markazi - mimika, obraz, portret, voqea, detal, avtor munosabati, konflikt.

Adibning "O'rmondagi kulba" hikoyasining mantiqiy markazini qahramonlarning ichki ruhiy konfliktlari tashkil etadi.

Ijodkorning yana bir "Bog'i Eram" hikoyasi qahramoni o'zining beg'ubor bolalik kezlari eslar ekan, tabiatning bulg'anganligi, bir zamonlar zilol suv sharillab oqqan ariqlarning ifloslanganligidan dili og'rigan Xolmuhammad buva bilan uchrashuvi tasvirlangan: "Non yegisi kelayapti deb o'yladimmi, har holda, o'zimning suvga bo'kkan nonimni olib unga uzatganim esimda. Chol bo'lsa nonni oldiyu hech uyalib netmasdang xo'ngrab yig'lab yubordi" [9].

Isajon Sultonning "Qismat", "Sofiya", "Farishta" kabi hikoyalarida ham inson ruhiyatining turfa qirralari talqinlarini uchratamiz. Adib hikoyalarida ruhan yuksalayotgan inson takror va takror talqin qilinadi.

Tahlil va natijalar. Isajon Sulton Badiiy portret yaratishda ayniqsa, badiiy detallardan mahorat bilan foydalanadi. Uning ba'zi badiiy detallari obraz darajasiga ko'tariladi.

Nasriy asarlar obraz yaratish, jonli va yorqin kartinalar chizish, voqealarni plastik qo'shma holda gavdalanitirish uchun nazmdagina qaraganda birmuncha kengroq imkoniyatlarga ega. Lekin bundan, prozada obraz chizish uchun detal va tafsilotlarga yo'l katta ochiq ekan, ulardan istagancha foydalansa bo'larkan, degan xulosa kelib chiqmasligi kerak. Har bir tasviriy vositadan, poetik san'atdan foydalanishda ma'lum qoidalarga qat'iyl amal qilish lozim bo'ladi. Bunda ham obraz yaratishda asosiy narsa tasvir obekti (narsa- hodisa), odam, jonivorlar va hokozolar/ ning eng yorqin karakterini, tipik barqaror belgi, xususiyat xislatlarini aks ettirib, u haqda yaqqol, tiniq, aniq tasavvur hosil bo'lishiga imkon berishdir. O'rinda ishlatilgan jozibador detal

har qanday asarga, jumladan, hikoyalarga ham jon kiritib, alohida jilo bag'ishlab yuborishi, o'quvchi tasavvurida aniq obraz, yorqin manzara hosil qilishi mumkin. Topib ishlatilgan yorqin detal karakter chizish, obrazning ayrim jihatlarini yorqin etib ko'rsatish, tipiklashtirish, umumlashtirishda favqulodda muhim ro'l o'ynaganiga Isajon Sultonning "Mening gulim", "Og'riq tog'i", "Otamga nimadir bo'ldi...", "O'rmondagi kulba", "Shamolli kecha", "Todd", "Atomlar va molekular muzeyida" hikoyalari misol bo'la oladi.

Yozuvchining har bir aksariyat asarlarida peyzaj - tabiat ta'siri muhim rolni o'ynaydi. Uning "Sofiya", "Suvdagi kosa", "Bog'i eram" kabi hikoyalarida tabiat tavsifi asarning boshidan oxirigacha muhim o'rin tutadi, ya'ni asarning sujeti vazifasini bajargan, desak xato bo'lmaydi. Chunki asarning bosh qahramoni ham, asardagi yetakchi obrazlar ham tabiatdagi hodisalar hisoblanadi. Yozuvchi hayotdagi har bir narsani, voqea hodisani tabiat bilan bog'laydi.

Professor, adabiyotshunos Abdug'afur Rasulov esa, Isajon Sultonning "Ozod" to'plamidan o'rin olgan hikoyalarni tahlil etar ekan uning tabiat hodisalari, turfa mavjudotlarga ma'no yuklashini yuksak baholaydi.

Isajon Sulton hikoyalarida poligarmoniya, politasvir diqqatni tortadi. Yozuvchi hech qachon, bitta holat bitta masala yopishib olmaydi. Uning "Shamolli kecha", "Sog'inch", "Avliyo", "Oydinbuloq" hikoyalarida shamol esishi, o'yini, qahri, muloyimligi o'ziga xos timsol. Yozuvchining "Boqiy darbadar" romanida bo'ron dahshatli kuch va ilohiy aralashuv kuch sifatida ko'rsatilgan edi. Romanda bo'ron dahshatli tush va ilohiy aralashuv sifatida ko'rsatilgan edi. "Ozod"da sarsari shamol ham hamroh, ham ustoz, ham roviy, ham tabiatning betakror kuchi. Ozodning Uchyong'oqdan Iskandar tog'igacha borishiga shamol yetakchilik qiladi. "Shamolli kecha" hikoyasida shamol real voqelik hamda taqdir shamoli sifatida namoyon bo'ladi.

"Sofiya" hikoyasida shu nom bilan aytiluvchi to'fonning qisqa muddat ichida qutirishi, asov toyday ko'kka intilishi, toshqin daryodan yutoqib- yutoqib po'rtana urishi, adadsiz kuch bilan og'ochlarni qars-qurs sindirishi, chaqmoq chaqib, g'aramlar, daraxtlarni lov-lov yondirishi tasvirlanadi. Hikoyadagi "sofiya" to'foni inson ichki olamining tasviridir. Bu tasvirlar ham asli ramziy bo'lib, inson ruhiy olamidagi evrilishlarning ifodasidir.

Isajon Sulton hikoyalarida peyzaj tasviri asar kompozitsiyasidan muhim o'rin egallab, asarning bayon uslubiga yorug' tasvirlar, romantik ruhiyat olib kirish barobarida, ramziy ma'no ifodalashga ham xizmat qiladi.

"Oydinbuloq" hikoyasida buloq va tol yaprog'i detallariga bir qancha muhim vazifalarni yuklaydi. Oydinbuloqdagi tol yaproqlariga shamol bir paytlar "Bu kunlar sharaflidir",- deb bitar edi. Endi esa ularga "Bu kunlar zavollidir", - deb bitibdi. Asar davomida yaprog' bilan bog'liq tasvir to'rt marotaba takrorlanadi. Va bu yozuvchi ko'zlagan g'oyaviy-badiiy niyatni ifodalaydi:

"Buloq ko'zchasiga bittayaproq tushib qolibdi, girdobdan chiqib ketolmay, chirillab aylanyapti";

"Qaynab chiqayotgan suv oy nurida jivirlaydi, shabada bulturgi xazonlarni shildiratib o'ynaydi, buloq ko'ziga tushib qolgan bir yaprog' chirillab aylanadi";

"Oydinbuloq juda kichrayib qolgan. Ammo ko'zchasiga girdobga tushib qolgan bitta yaprog' hanzu chirillab aylanyapti";

"Sezyapsizmi. Oydinbuloqda bir yaprog' chirillab aylanyotir..." [10].

Bu yaprog' - ilk muhabbat, uning shirin xotirasidir. Bulog' - soflik, beg'uborlik, hayot timsoli. Bulog' qaynamoqda, hayot davom etmoqda. Bulog' yasharish, poklik ulashib qaynamoqda. Uning ko'zchasida esa bir yaprog' chirillab aylanadi. Ko'z dunyoni idrok etish, anglash vositasidir.

Demak, qahramon dunyoni bir vaqtlar yuragiga cho'g' tashlagan, biroq zavolga yuz tutgan muhabbat ko'zi ila idrok etayotir. Va bu muhabbat inson tirikligi qadardir.

Parizodning dinamik usulda yaratilgan portretida ham ko'z tasviriga alohida urg'u berilgan. Ko'z – inson qalbining oynasi. Parizoddagi ruhiy-hissiy o'zgarishlar ko'z vositasida qadam-baqadam yorqin tasvirlanadi. “Samodan emas, Oydinbuloqdan taralgan nur”da “yer qizlari tushlaridayam ko'rmaydigan libos”- la turgan parizodning “ko'zlari yulduz, fusunkor”. Tasodifiy uchrashuvdan uning ko'zlarida “xavotir, hurkish” zuhur etadi. Keyinchalik “ohu ko'zlaridagi hurkaklik qo'rquv va g'ussa bilan almashdi”.

Shuning uchun ham asar so'nggi “Sezyapsizmi. Oydinbuloqda bir yaproq chirillab aylanayotir” jumalari bilan tugallangan.

Asar qahramonlari ismsiz. Biri – bayonchi, ikkinchisi – parimisol Parizod. Yozuvchi bu ikki siymo timsolida minglab-millionlab yuraklarga xos muhabbatni tarannum etgan, kuylagan. Hikoyada bujur tol, buloq, yaproq timsollari muayyan poetik vazifa asosida yorqin tasvir yaralishiga xizmat qilgan. Muhabbatli yurak izhorlari, o'smirlik va o'rta yosh dunyoqarashining o'ziga xos talqini ular vositasida chiroyli ifodalangan.

Tadqiqotchi olim Sa'dullo Quronov o'zining “Co'zning nominativ-tasviriy imkoniyatlari” nomli maqolasida Isajon Sulton so'zdan foydalanish mahoratiga atroflicha to'xtaladi. So'zning tasvir imkoniyatlari juda keng, faqat ularni ro'yobga chiqish darajasi bevosita ijodkor mahoratiga, aniqrog'i, undagi estetik nigohning nechog'li o'tkirligiga bog'liq. Ya'ni olamni musavvirova nigoh bilan ko'rish iqtidoriga ega shoir yo adibgina ko'rganlarini so'z vositasida tasvirlashga imkon qidiradi, o'z navbatida, uning ijodiy izlanishlari so'zning tasvir imkoniyatlarini kengaytiradi. Masalan, yozuvchi Isajon Sulton asarlarini o'qiganda, undagi iste'dodning ayni shu qirasi yaqqol ko'zga tashlanadi. [11]

Isajon Sultonning aksriyat asarlarida bir muhim detal asarning g'oyasini, mazmunini, yozuvchining maqsadini but bo'y basti bilan ko'rsatishga xizmat qiladi. Masalan, “Bog'i Eram” hikoyasida – non, “Oydinbuloq” – tol yaproqlari, “Sog'inch” hikoyasida – sog'inch hissi, “O'rmondagi kulba”da – kulba, “Shamolli kecha”da – shamol, dovul, “Todd” hikoyasida – urush, “Boqiy darbadar” romanida – bo'ron, “Kichkina pushtirang maxluqcha” hikoyasida – yomg'ir, “Sofiya” hikoyasida shu nom bilan aytiluvchi to'fon detallari ayni shu vazifani bajaradi.

Xulosa. Isajon Sulton inson obrazini yaratishda o'ziga xos mahoratga ega adibdir. U insonning ichki olamini yorqin bo'yoqlarda, real voqelik va badiiy talqin uyg'unligida o'z uslubiga xos tarzda tasvirlaydi. Adib ijodining mavzular ko'lamini keng. Unda abadiy mavzular, shuningdek, davr bilan hamnafas dolzarb, diniy va dunyoviy mavzular o'z ifodasini topgan. Adib asarlari kompozitsiyasida peyzaj muhim rol o'ynaydi. Adib hikoyalarning nomlanishi ham peyzajga xos bo'lib, alohida badiiy-estetik funktsiya bajaradi.

Ramz badiiy adabiyotda muhim o'rin tutadi. Yozuvchi asarlarida keltirilgan peyzaj tasviri ramziylik asosida qurilganligi bilan muhim ahamiyat kasb etadi. Ba'zan hikoyalar to'lig'icha peyzajdan tashkil topadi. Bu ramziylik vositasida esa yozuvchi kitobxonga berishni istagan g'oya anchayin salmoqdorlik kasb etadi.

Isajon Sulton Inson xarakterini chuqur anglab tasvirlashda, uning botiniy olamini anglatishda bugungi kunning eng ilg'or adiblaridan biridir. Uning hikoyalarida hozirgi nasrimizda kechayotgan ijodiy izlanishlar o'z ifodasini topmoqda. Bu holatni asarlarining mavzu va uslubiy-shakliy jihatdan rang-barangligida, epik bayonning ta'sirchanligi va qahramonlar ichki olamining teran tasvirida ko'ramiz. Bu qahramonlar turli yosh va kasbga mansub bo'lishsa ham ularning qismati.

ADABIYOTLAR

1. Д.Курунов, З.Мамажонов, М.Шералиева. Адабиётшунослик луғати. - Т.: Akademnashr, 2010 йил. – 400 - 8 б.
2. Ф.Салаев, Г.Қурбониезов. Адабиётшунослик атамаларининг изоҳли сўзлиги. – Т.: Янги аср авлоди, 2010. 185 бет.
3. Норматов У. Умидбахш тамойиллар. Тошкент. Маънавият. 2000. Б.71-72.
4. <https://uzsmart.ru/kutubxona/asarlar/1443-oydinbuloq-hikoya-isajon-sulton.html>
5. Адабиёт назарияси. I том. - Тошкент: Фан, 1978. - Б.53.
6. Р.Раҳмат “Муножот”дан “Боқий дарбадар”гача /И.Султон. Боқий дарбадар. Роман. Қисса. Ҳикоялар. – Т.: Ўзбекистон, 2011. - Б.267.
7. Исажон Султон. Боғи Эрам. –Тошкент, “Шарқ”, 2015. Б. 207.
8. Сатторова Г.Тизгинсиз тугёнлар ва тафаккур уйғунлиги // Исажон Султон насри бадияти. -Т.: 2017. Б. 177.
9. Исажон Султон. Озод. Роман ва хикоялар. -Тошкент, “Шарқ”, 2012. Б. 368.
10. <https://ziyouz.uz/ozbek-nasri/isajon-sultonov/isajon-sulton-oydinbuloq-hikoya/>
11. <https://quronov.uz/cўзнинг-нominativ-тасвирий-имконият/>